

1. Re bomang?

Khomishene ya Go Matlafadiwa Seikonomi ga Bantsho ka Kakaretso (“Khomishene ya B-BBEE”) e tlhomilwe jaaka setlamo tlase ga tsamaiso ya Lefapha la Kgwebo le Madirelo (“the dti”) ke Molao wa Go Matlafadiwa Seikonomi ga Bantsho ka Kakaretso wa bo 53 wa 2003, o o tihabolotsweng ke Molao wa bo 46 wa 2013 (“Molao wa B-BBEE”). Tiro ya yone e akaretsa go okamela tsenyotirisong ya Molao wa B-BBEE le go lwantsha mekgwa ya bonweenwee jwa go etelediwa ga bantsho kwa pele.

2. Karolwana ya Tihabololo ya Loago le Ikonomi e akaretsa eng?

Go ya ka temana 7 ya Seteitemente 000 ya Melawana ya Maitsholo a a siameng a badiri mo kgwebong (Melawana), nngwe ya dikarolwana tse di lemogilweng jaaka tse di tsewetsang maatlafatso ya bantsho ke Tihabololo ya Loago le Ikonomi (SED) e e fitlhelwang mo teng ga Seteitemente 500.

Setlamo sengwe le sengwe se boemo jwa sone bo tthatlhobilweng ngwaga le ngwaga se tlhoka go dira seabe sa 1% ya Madipoelo Morago ga Lekgetho (NPAT) kgotsa 0.1% ya tekanyetsokabo, palogotlhe ya letseno le le amogetsweng go tswa mo metsweding yotlhe kgotsa tiriso ya tšhelete mo dilong tse di sa tlhokegeng ya ditlamo tse di laolwang ke Seteitemente 004 (e gape e itsegeng jaaka karata e e kgethegileng ya maduo), mo maitekong a tihabololo ya loago le ikonomi a a tlaa kgontshang bantsho go fitlhelela ikonomi e e tlwaelegileng.

Seabe sa SED se akaretsa seabe sa madi kgotsa se e seng sa madi se tota se simolotsweng le go tsenngwa tirisong go tswela mosola basolegelwamolemo ka maikaelelo a go nolofatsa ditirwana tse di dirang letseno le dipelo mo basolegelwamolemong ba ba totilweng.

Go bona kamogelo, bonnye 75% ya bolengpalo jo bo tletseng jwa seabe sa SED e tshwanetse go ungwela bantsho ka tlhamalalo. Fa e le gore palo e e ka fa tlase ga 75% ya bolengpalo jo bo tletseng jwa seabe sa SED e tswela mosola bantsho ka tlhamalalo, ke fela bolengpalo jo bo amogelwang jwa seabe se se dirilweng jo bo atisiwang ka phesente e e ungwelang bantsho.

3. Ke bomang ba ba tshwanetseng go tswa matsholo a Tlhabololo ya Loago le Ikonomi?

Seteitemente 500 se tshwanetse go tsenngwa tirisong ke maphata otlhe a puso le ditheo tsa puso, ditlamo tsothhe tse di dirang tirwana epe ya ikonomi e e dirwang le maphata a puso le/kgotsa ditlamo tsa puso, ga mmogo le ditlamo tse di dirang tirwana epe ya ikonomi le ditlamo tse boemo jwa tsone bo tlathhobilweng e ka nna ka tlhamalalo kgotsa e seng ka tlhamalalo.

4. Dikai tsa Matsholo a Tlhabololo ya Loago le Ikonomi

Sa botlhokwa mo Seteitemente 500 ke ntlha ya go dira lotseno mo matsholong a a tllileng go tsenngwa tirisong. Fa tlase ke lenaane le le feletseng la matsholo a a tshwanelegang a go nna le ditirwana tse di dirang lotseno go direla mabaka a kamogelo ya SED:

- (a) Matsholo a ditiro tse di kgonang go tsweleditsewa pele, a a lekanyeditsweng go ditirwana tsa ikonomi.
- (b) Go tlhama dikgono-tiro tsa tiro ya diatla, kitso ya go kwala le go buisa le tse di amanang le tiro (go akaretsa le go ipereka).
- (c) Go neela ditšhono tsa thuto ya bagolo.
- (d) Bokgoni jwa go dira lotseno le kitso.
- (e) Tokafatso ya bokgoni jwa go dira, go akaretsa le go ipereka.
- (f) Go dira lotseno go tswa mo ditirwaneng tsa tlhagisokuno.
- (g) Bokgoni jo bo oketsegileng jwa go thapiwa le bokgoni jwa go amogela tuelo e e rileng.

- (h) Go neela katiso kgotsa kaelo le kgakololo go baagi ba e leng basolegelwamolemo. Seabe sa go nna jalo se lekanyediwa ka go lekanyetsa tshenyegelo ya nako (go sa akaretse nako ya go tsaya loeto kgotsa go dirisa dipalangwa go tswa fa gae go ya tirong) e e dirisitsweng ke badiri kgotsa botsamaisi jwa Setlamo se boemo jwa sone bo tlhatlhobilweng fa se diragatsa maiteko a go nna jalo. Tlhaloso e e tlhaloganyesegang e tshwanetse go tshegetsa tleleimi epe ya ditshenyegelo tse di nnileng teng tsa nako, go itepatepanya le maemo a a kwa godingwana le boitseanape jwa mokatisi kgotsa mogakolodi).
- (i) Go tsweletsa yuniti ya tlhabololo ya loago le ikonomi ke Setlamo se Boemo Jwa Sone bo Tlhatlhobilweng. Ke fela karolwana eo ya dituelo le megolo e e bakilweng ke nako e e dirisitsweng ke badiri, le ditshenyegelo tse dingwe tse di amanang le gone, mo go tswelletseng le go tsenya tirisong tlhabololo ya loago le ikonomi e e ka tsewang jaaka seabe.

Matsholo a a umakilweng mo karolong (a) go fitlha go (g) fa godimo, a raya fela matsholo a a tokafatsang bokgoni jwa bantsho ba ba nnang e se batsayakarolo mo ikonoming e e tlwaelegileng go akarediwa gore ba tseye karolo mo ikonoming ka mokgwa o o tsweledisegang ka go rotloetsa tsenyotirisong ya seabe sa tlhabololo ya loago le ikonomi se se golaganngwang le go rotloetsa maemo a ditšhelete a bantsho le go thibela go ikaega ga leruri mo dikabelong. Seka isa seno ke tlamelo ya maditsamaiso a kgwebo (kapetlele) go baagi, katiso kgotsa kaelo le kgakololo ya baagi ba e leng basolegelwamolemo e e tla ba thusang go oketsa bokgoni jwa go dirisa ditšhelete kgotsa go neela maemo a a nolofaletsang baagi ba e leng basolegelwamolemo go reka fa go rekwa dithoto / ditirelo tsa bone.

Gape, Melawana mo “Sejule 1 e e ka ga Ditlhaloso” go tlaleletsa maiteko a a mo lenaaneng le le fa godimo, e supile gore seabe sa SED se ka nna ka mokgwa wa:

- (a) mananeo a tlhabololo a basadi, baša, batho ba ba nang le bogole, batho ba ba dulang kwa magaeng;
- (b) tshegetso ya tlhokomelo ya pholo le mananeo a HIV/AIDS;
- (c) tshegetso ya mananeo a thuto, metswedithuso le didiriswa kwa maemong a thuto a poraemari, sekontari le thuto e kgolwane, ga mmogo le dibasari le disekolašipi;

(d) katiso ya morafe; tlhabololo ya bokgoni jwa batho ba ba sa direng le thuto ya motheo ya bagolo le katiso; kgotsa

(e) tshegetso ya mananeo a tlhabololo ya botaki le botsweretsi, setso kgotsa metshameko.

5. Ke eng se se se kitlang se tshwanelega go nna Tlhabololo ya Loago le Ikonomi?

Tshegetso epe ya matsholo a a tlhalositsweng mo go 4 fa godimo, ka tiriso ya seabe sa SED e ka se kgone go nna thusomorafe jaaka dikabelo tse di tlwaelegileng tse di sa golaganeng le go dira lotseno le dipoelo. Gape, SED ga e lekane-lekane ka maemo le Peeletso ya kgwebo mo loagong (CSI).

CSI e dirisetswa segolo bogolo go godisa tirisano mmogo le kutlwelobotlhoko mo baaging ba ba dulang mo lefelong le setlamo se se lekanyeditsweng se dirang mo go lone, mme go sa reye gore e fitlhelela teko ya go dira lotseno. Se gantsi se nna mo sebopegong sa dikabelo, sekai sa seno ke kabelo ya diaparo tsa sekolo le dibuka, dipaakanyo tsa dikago, kabelo ya diphasele tsa dijo, jj.

Ka maiteko a go tlhalosa phetolelo ya mananeo a CSI go nna seabe sa SED, gantsi go kaiwa gore mokgwa o Melawana e kwadilweng ka one o dira gore go nne bonolo gore ditlamo di bone go le boima go bona pharologano fa gare ga tlhabololo ya loago le ikonomi le dipeeletso tsa kgwebo mo tlhabololong ya loago.

Le fa go ntse jalo, go tshwanetse ga gakologelwa gore SED e baya boikaego jo bo kwa tlase mo dikabelong mme bogolo e dira gore kgwebo e kgone go tsenya lotseno mo basolegelwamolemong go dira le go somarela phitlhelelo e e tswedisegang ya ikonomi. Fa tlase ke sekai sa gore setlamo se ka nna jang le seabe se se bonalang ka go neela tse di latelang go tsenya tirisong maiteko a a umakilweng mo temana 4 fa godimo:

Mofuta wa seabe se se tshwanelegang	Palogotlhe ya seabe	Ntlha ya tshiamelo
Madithuso le seabe se se amanang le one		
Seabe sa madithuso	Palogotlhe ya madithuso	
Tshenyegelo ka tllhamalalo e e dirilweng go tshegetsang tlhabololo ya loago le ikonomi, maiteko a a rileng a lephata kgotsa seabe se se letleletsweng sa tlhabololo ya loago le ikonomi	Tshenyegelo e e ka rurifadiwang (ya madi le e e seng ya madi)	100%
Diphokoletso go tlaleletsa mekgwa e e tlwaelegileng ya kgwebo go tshegetsang tlhabololo ya loago le ikonomi, matsholo a a rileng a lephata kgotsa seabe se se letleletsweng sa tlhabololo ya loago le ikonomi	Palogotlhe ya phokoletso (go tlaleletsa phokoletso ya gale ya kgwebo)	100%
Ditshenyegelo tse di tsweleng tsa tsamaiso ya kgwebo tse di dirwang mo tshegetsang ya tlhabololo ya loago le ikonomi, matsholo a a rileng a lephata kgotsa seabe se se letleletsweng sa tlhabololo ya loago le ikonomi	Tshenyegelo e e ka rurifadiwang (ya madi le e e seng ya madi)	80%
Seabe sa bokgoni jwa metsweditluso ya batho		
Ditirelo tsa porofesenale tse di neelwang kwa ntle ga tuelo tse di tshegetsang tlhabololo ya loago le ikonomi, matsholo a a rileng a lephata kgotsa seabe se se letleletsweng sa	Seelo sa kgwebo sa ura le ura sa moporofesenale	80%

Tlhabololo ya Loago le Ikonomi		
Ditirelo tsa porofešenale tse di neelwang ka phokoletso go tshegetsa tlhabololo ya loago le ikonomi, maiteko a a rileng a lephata kgotsa seabe se se letleletsweng sa tlhabololo ya loago le ikonomi	Boleng jwa phokoletso go ikaegile ka seelo sa kgwebo sa ura le ura sa moporofešenale	80%
Nako ya badiri ba Setlamo se boemo jwa sone bo tlhatlhobilweng ba ba thapilweng go dira dipoelo go thusa basolegelwamolemo le tlhabololo ya loago le ikonomi, maiteko a a rileng a lephata kgotsa seabe se se letleletsweng sa tlhabololo ya loago le ikonomi	Tuelo ya kgwedi le kgwedi e aroganngwa ka 160	80%

6. Tekanyetso ya seabe sa tlhabololo ya loago le ikonomi

Go amogela seabe sa SED, moporofešenale yo o rurifatsang seemo sa kgwebo jaaka go tthalositswe mo manyualeng wa tiro ya go rurifatsa wa **dtic** o o phasaladitsweng ka la 18 Phukwi 2008 (jaaka o ka tswa o tlhabololwa nako le nako), o tshwanetse go rurifatsa seemo sa B-BBEE sa setlamo sa baamogeladitswanelo ka bosupi jo bo lekaneng le jo bo maleba, go bona tlhomamiso go tswa mo setlamong sa basolegelwamolemo kgotsa batsayakarolo ba bantsho gore se fitlheetse tlhaloso ya “bantsho”, le kamogelo ya seabe sa sone, le go tlhomamisa gore maiteko a SED a simolotswe le go tsenngwa tirisong mo pakeng e e rileng ya tekanyetso e e feleditseng e dirile gore go nne le tiro ya go dira lotseno le dipoelo mo basolegelwamolemong.

7. Tekanyetso ya Matsholo a Setlamo sa Boraro sa Kgwebisano

Fa matsholo a SED a tsenngwa tirisong ka go dirisa setlamo sa boraro sa kgwebisano, seabe sa setlamo se boemo jwa sone bo tlathhobilweng se tshwanetse go simololwa le go tsenngwa tirisong mo basolegelwamolemong ba ba totilweng. Seabe se se sa reng sepe sa matlole a setlamo sa boraro sa kgwebisano ga se tshwanelege go bona kamogelo ya maduo a SED. Gape, seabe se se dirilweng morago ga letlha la tekanyetso se ka se amogelwe.

Fa setlamo sa boraro sa kgwebisano se se supilweng ke setlamo se boemo jwa sone bo tlathhobilweng go nolofatsa seabe sa sone sa SED e leng Mokgatlho o o sa direng dipelo (NPO) kgotsa Setlamo se se ungwelang baagi (PBO) go akaretsa Ditlamo tse di sa direng dipelo (NPC), setlamo sa go nna jalo se tshwanetse go kgona go ntsha e ka nna setifikeiti sa B-BBEE kgotsa afitafiti e e ikanetsweng mo kobamelong ya sone ya B-BBEE.

Di-NPO/di-PBO/di-NPC di kaiwa e le dikgwebo tse di kgethegileng go direla mabaka a tekanyetso ya B-BBEE. Kobamelo ya tsone ya B-BBEE e lekanyediwa malebana le Seteitemente 004 (se gape se bidiwang karata e e kgethegileng ya maduo).

Karata e e kgethegileng ya maduo e kgaoganya dikgwebo tse di kgethegileng ka ditlhopha malebana le lotseno lotlhe lwa ngwaga le ngwaga, tekanyetsokabo kgotsa palogotlhe ya lotseno le le amogetsweng go tswa mo metsweding yotlhe. Se se raya gore setlamo se se kgethegileng se se nang le lotseno lotlhe lwa ngwaga/tekanyetsokabo/palogotlhe ya lotseno le le amogetsweng go tswa mo metsweding yotlhe ya R0 le ka fa tlase ga R10 milione, se tsewa jaaka Kgwebopotlana e e neilweng tetla ya go se duele lekgetho (di-EME), fa e le gore lotseno lotlhe lwa ngwaga/tekanyetsokabo/palogotlhe ya lotseno le le amogetsweng go tswa mo metsweding yotlhe e feta R10 milione mme e le ka fa tlase ga R50 milione e bidiwa Kgwebopotlana e e Tshwanelegang (di-QSE), mme tse di nang le lotseno lotlhe lwa ngwaga/tekanyetsokabo/palogotlhe ya lotseno le le amogetsweng go tswa mo metsweding yotlhe ya R50 milione tse di fa godimo di tsewa jaaka ditlamo tse dikgolo,

Mokgwa wa B-BBEE wa go bona afitafiti e e ikanetsweng /Setifikeiti sa B-BBEE:

Di-EME tse di kgethegileng di neelwa maemo 4 mme fa di na le 51% ya basolegelwamolemo ba bantsho di tlaa newa maemo 2, mme fa di na le 75% ya basolegelwamolemo ba bantsho di tla newa maemo 1. Di-EME di tshwanetse fela go bona afitafiti e e ikanetsweng. Leba thempoleiti e e mametleletsweng le e e atlanegisitsweng go bona kaelo.

Di-EME tse di kgethegileng di tshwanetse go lekanyediwa ke moporofeshele yo o letleletsweng yo o rurifatsang (<https://www.sanas.co.za/Pages/index.aspx>) go bona setifikeiti sa B-BBEE. Mme fa di na le 51% ya basolegelwamolemo ba bantsho di tla newa maemo 2 mme 75% ya basolegelwamolemo ba bantsho ke maemo. Gape di tshwanetse go tlatsa afitafiti e e ikanetsweng ya di-QSE.

Ditlamo tse dikgolo tse di kgethegileng di tshwanetse go rurifadiwa ke moporofeshele yo o letleletsweng wa go rurifatsa.

Mokgwa wa go ikgolaganya le rona:

Campus, 77 Meinties street, Sunnyside, Pretoria, Gauteng, 0002

Tel: (+27) 12 394 1535, Fekese +27 (12) 394 2535

Private Bag X84, Pretoria, Gauteng, 0001

Imeile: MRamare@beecommission.gov.za

Aterese ya poso ya **dtic**

Private Bag X84 Pretoria

0001

Tel: (+27) 12 394 1535

Imeile: MRamare@beecommission.gov.za

Webosaete: www.bbbeeecommission.co.za